

Тема 5. Держава в системі макроекономічного регулювання.

*Уряд не вирішує проблем, він їх фінансує.
(Рональд Рейган)*

*Репутація держави точніше за все визначається
сумою, яку вона здатна отримати в борг.
(Уїнстон Черчілль)*

1. Державний бюджет: поняття, складові, стан.
2. Сукупний попит як предмет державного регулювання.
3. Фіскальна політика в ході економічного циклу.
4. Автоматичні стабілізатори.
5. Бюджетний дефіцит. Державний борг.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 14, 20.
- Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика. – Гл. 28, § 2-8.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 9Б, 16.
- Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. – М., 1994. – Гл. 16.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 15.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика. – М., 1997. – Гл. 3.4, 3.5.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 12.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 7.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 8.
- Соболев В.М. Макроэкономика: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 4.3, 8.
- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розд. 3.2.
- Макроэкономика / Под ред. Е.Б. Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 5.

- Райхлин Э. Основы экономической теории. Макроэкономическая теория валового внутреннего продукта (кейнсианский подход). – М., 1997. – Гл. 5.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 17, 20, § 1; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 22, § 6, 7, 8, 9.
- Меньшиков С.М. Новая экономика. Основы экономических знаний: Учебное пособие. – М., 1999. – Гл. 9.1.
- Хейне П. Экономический образ мышления. – М., 1991. – Гл. 18, 19.
- Schiller B. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 10, 16.

Однією з головних особливостей кейнсіанської теорії є визнання стабілізуючої ролі держави в ринковій економіці. В попередній темі була зазначена ця її відмінність від класичної теорії. Державні закупівлі є складовою сукупного попиту, тож після аналізу двох перших складових – споживчих витрат і інвестицій – доцільно розглянути саме їх. В маніпулюванні державними витратами й системою оподаткування і полягає мистецтво фіскальної політики.

Для кращого засвоєння матеріалу бажано пригадати тему “Фінансова система та фінансова політика держави”, що вивчається в курсі політекономії.

1. Державний бюджет: поняття, складові, стан

В наш час неможливо уявити економіку без державного втручання. Державний бюджет певною мірою віддзеркалює ступінь цього втручання.

Відомо, що державний бюджет складається з доходів (левоу частку яких утворюють податки) і видатків. Впливаючи на них, тобто проводячи певну бюджетно-податкову (фіскальну) політику, уряд може сприяти зростанню сукупного попиту, а з ним і зростанню обсягу національного виробництва, рівня зайнятості.

Доходи держбюджету, окрім податків, містять також:

- виплати на соціальне страхування;
- сеньйораж (доход від друку грошей);
- доходи від продажу державних цінних паперів (фінансування державного боргу);
- прибуток державних підприємств;
- доходи від приватизації (що особливо актуально для країн з перехідною економікою) тощо.

Державні видатки (витрати) складаються:

- з державних закупівель (складова ВВП за витратами), в свою чергу поділяються на державні інвестиції та державне споживання;
- трансфертних платежів;
- відсотків по державних цінних паперах.

Сальдо державного бюджету – це різниця між доходами та видатками. В залежності від їхнього співвідношення сальдо може бути позитивним (профіцит), негативним (дефіцит) та дорівнювати нулю (врівноважений бюджет).

2. Сукупний попит як предмет державного регулювання

Інструментами фіскальної політики виступають державні закупівлі, податки та трансферти. Проаналізуємо вплив державних закупівель. Саме вони є складовою сукупних витрат і обсягу національного виробництва, тож здійснюють на них прямий, безпосередній вплив.

Державні закупівлі розглядаються автономно від ВВП, це екзогенна величина, на відміну від споживання та інвестицій (повних інвестицій, що враховують як автономні, так й індуковані). Їхня величина визначається виключно політикою уряду. Причому вважається, що їхнє зростання стало можливим не за рахунок зростання податкових надходжень, тобто рівень споживчих витрат залишається незмінним. В цьому разі державний бюджет буде рухатися в бік дефіциту.

Проаналізувати цю дію державних витрат можливо трьома відомими способами: табличним, графічним і аналітичним.

Припустимо, що уряд країни приймає рішення збільшити державні закупівлі на 20 млрд. – це сприятиме зростанню сукупного попиту (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

E	Y = DI	C	S	I	G	AE = C+I+G
12	200	220	-20	30	20	270
14	225	235	-10	30	20	285
16	250	250	0	30	20	300
18	275	265	10	30	20	315
20	300	280	20	30	20	330
22	325	295	30	30	20	345
24	350	310	40	30	20	360
26	375	325	50	30	20	375
28	400	340	60	30	20	390

Рівень рівноваги внаслідок цього зростає до $Y = 375$. Помітно, що це зростання відбулося також під впливом мультиплікатора:

$$m_G = \frac{50}{20} = 2,5.$$

Мультиплікатор державних витрат за величиною дорівнює мультиплікатору інвестицій (оскільки з точки зору зростання сукупних витрат немає принципової різниці, які саме інвестиції – приватні або державні – спричинили це зростання), він взагалі має назву “мультиплікатор автономних видатків”:

$$m_G = m_I = \frac{1}{MPS}.$$

Зміну стану рівноваги можна дослідити і графічно (рис. 5.1).

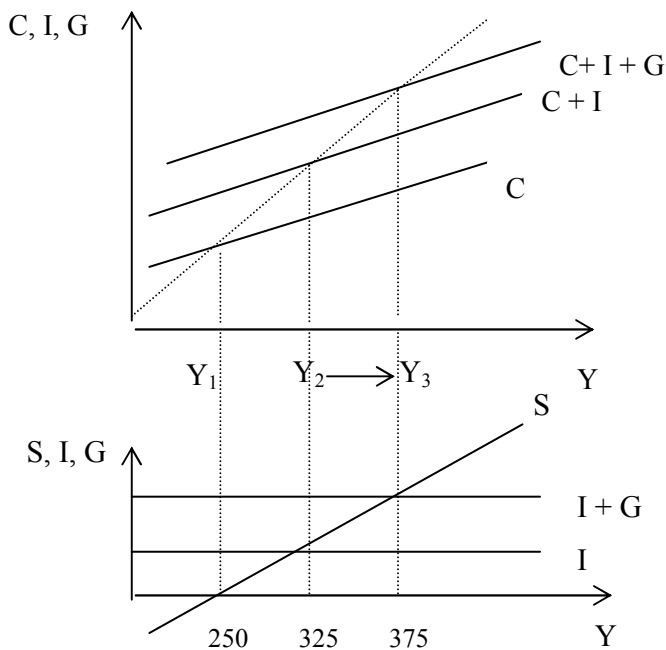

Рис. 5.1. Макроекономічна рівновага з урахуванням державних закупівель

Алгебраїчний запис рівноваги являє собою макроекономічну тотожність:

$$Y = C + I + G.$$

Таким чином, аналізується рівновага вже не дво-, а трисекторної моделі економіки, в якій до домогосподарств та підприємців додається держава.

Вплив держави на економіку слід проаналізувати і через вплив оподаткування на сукупний попит. Розглянемо спрощену ситуацію – уряд вводить єдиний особистий податок постійної величини (так званий автономний, або акордний, що не залежить від величини доходу)²¹ – $T = 50$. Внаслідок цього зменшуються доходи кінцевого використання і відповідно – обсяги споживання і заощадження (C_T і S_T – споживання і заощадження після сплати податків) (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

E	$Y = PI$	T	DI	C_T	S_T	I	G	$AE = C_T + I + G$
12	200	50	150	190	-40	30	20	240
14	225	50	175	205	-30	30	20	255
16	250	50	200	220	-20	30	20	270
18	275	50	225	235	-10	30	20	285
20	300	50	250	250	0	30	20	300
22	325	50	275	265	10	30	20	315
24	350	50	300	280	20	30	20	330
26	375	50	325	295	30	30	20	345
28	400	50	350	310	40	30	20	360

Збільшуючи податки, уряд сприяє зменшенню споживчих витрат і, як наслідок, зменшенню сукупного попиту і загального рівня доходу. Рівноважний обсяг національного виробництва через введення нового податку впаде до $Y = 300$.

Аналогічно дію оподаткування можна дослідити графічно (рис. 5.2).

²¹У випадку податків, що залежать від величини доходу, ставка податку позначається як t . В цьому випадку податкова функція: $T = T_0 + tY$.

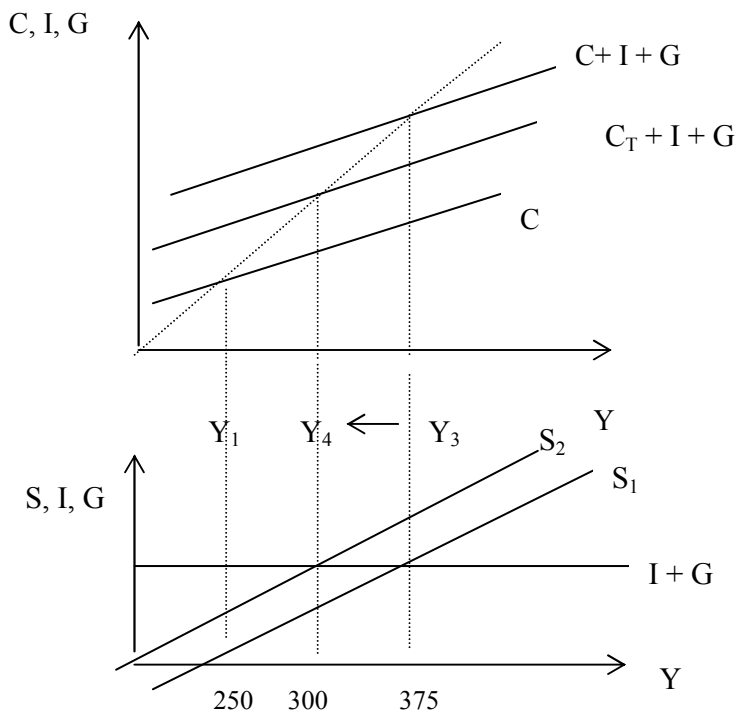

Рис. 5.2. Макроекономічна рівновага з урахуванням податків

Макроекономічна тотожність набуває вигляду

$$Y = C_T + I + G,$$

або з точки зору “вилучень-ін’єкцій”:

$$I + G = S + T.$$

В разі зміни системи оподаткування також діє мультиплікатор. В нашому прикладі мультиплікатор автономних податків

$$m_T = \frac{75}{50} = 1,5.$$

За величиною податковий мультиплікатор буде менше мультиплікатора державних витрат, оскільки зміна податків впливає на рівень

сукупних витрат не прямо, а за рахунок зміни доходу кінцевого використання й, власне, самого споживання.²²

$$m_T = -\frac{MPC}{MPS}$$

Формально податковий мультиплікатор має наводитися з від'ємним знаком, оскільки зміна податків протилежна зміні сукупних витрат.

Якщо зростання державних витрат співпадає за величиною із зростанням податків, то в цьому випадку діє мультиплікатор збалансованого бюджету. Зміна державних закупівель призводить до зміни сукупних витрат на величину:

$$\Delta Y = \frac{1}{MPS} \cdot \Delta G,$$

а зміна податків –

$$\Delta Y = -\frac{MPC}{MPS} \cdot \Delta T.$$

Загальна зміна (враховуючи, що $\Delta G = \Delta T$):

$$\frac{1}{MPS} \cdot \Delta G - \frac{MPC}{MPS} \cdot \Delta T = \Delta G \cdot 1.$$

Теорема Хаавельмо²³ стверджує, що мультиплікатор збалансованого бюджету дорівнює одиниці, незалежно від величини граничної схильності до споживання. Тож за умов зростання податків і державних закупівель на одну величину національний доход зростає на таку саму величину.

Ще одним інструментом фінансової політики є трансферти. Вони є складовою видатків держбюджету, але їхній вплив, подібно податкам, непрямий (оскільки вони впливають на сукупні витрати не безпосередньо, а через доходи домогосподарств). Трансферти за своєю суттю є “податками навпаки” (оскільки їхнє зростання збільшує сукупні витрати). Тож їхній мультиплікатор –

²²Пропонується самостійно довести, що податковий мультиплікатор завжди на одиницю менший за мультиплікатор державних витрат.

²³Норвезький економіст Трюгве Хаавельмо – нобелівський лауреат 1989 р.

$$m_{TR} = \frac{MPC}{MPS}$$

З урахуванням податків та трансфертів функцію споживання можна записати як

$$C = C_0 + MPC(Y - T + Tr)$$

А мультиплікатори державних витрат і податковий можна представити, відповідно, як

$$m_G = \frac{1}{MPS(1-t)}, \quad m_T = -\frac{MPC}{MPS(1-t)}$$

3. Фіскальна політика в ході економічного циклу

Головним засобом стабілізації економіки, заходом, що дозволяє уникати спадів на зразок Великої депресії, Дж. Кейнс вбачав антициклічну політику держави – в першу чергу, фіскальну. За теорією Кейнса, саме уряд повинен забезпечувати стабілізацію економіки за рахунок заходів бюджетно-податкової, або фіскальної (від лат. *fiscus* – скарбниця), політики. Інструментами цієї політики є державні витрати (державні закупівлі та трансферти) та податки. Всі вони мають мультиплікаційний вплив на економіку (найбільший – у державних закупівель).

Уряд здійснює фіскальну політику в ході економічного циклу:

- В період спаду уряд проводить стимулюючу (експансіоністську) фіскальну політику: збільшує державні витрати, зменшує податки. Негативним наслідком є рух у бік дефіциту бюджету (рис. 5.3).
- В період підйому (перегріву економіки) уряд проводить стримуючу (рестриктивну) фіскальну політику: зменшує державні витрати, збільшує податки (рис. 5.4).

Наведені вище заходи мають ще назву дискреційної політики (від франц. *discretionnaire* – “той, що залежить від власного погляду”). Фіскальна (дискреційна) політика разом із грошово-кредитною є важливою задачею уряду, що проводить макроекономічну політику. Головна її мета – протистояти економічним циклам (рис. 5.5).

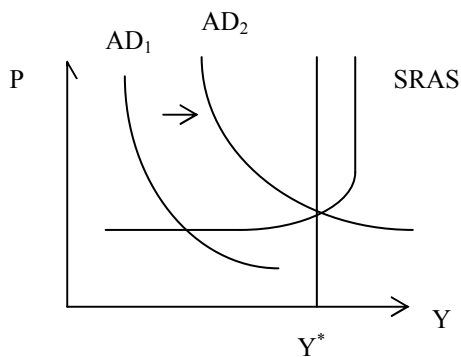

Рис. 5.3. Стимулююча фіскальна політика

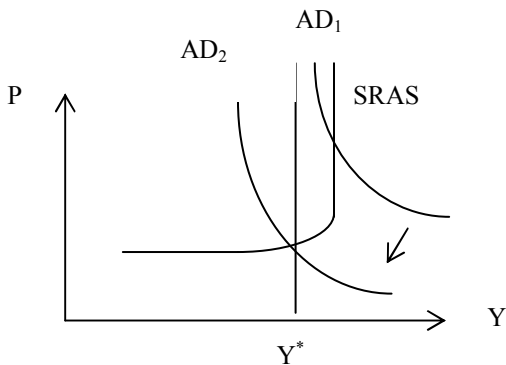

Рис. 5.4. Стримуюча фіскальна політика

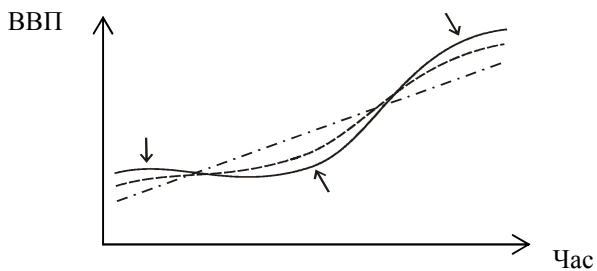

Рис. 5.5. Наслідки проведення антициклічної політики

Перевагами фіскальної політики, зазвичай, називають:

- безпосередній (прямий) вплив на сукупні витрати;
- мультиплікаційний ефект;
- незначний зовнішній лаг (проміжок часу між вжиттям заходів та моментом, коли вони починають діяти).

Але, звісно, проведення фіскальної політики на практиці значно відрізняється від теоретичної моделі. Тож існують певні проблеми в її проведенні:

- незважаючи на чисельні економічні індикатори, достатньо важко визначити фазу циклу (для того, щоб проводити певну фіскальну політику) – затримка розпізнавання (recognition lag);
- заходи фіскальної політики повинні обговорюватися та затверджуватися на найвищому державному рівні (законодавчою владою) – на це витрачається багато часу (так званий внутрішній лаг);
- ефект витіснення (державні інвестиції витісняють приватні через зростання ставки позичкового відсотка);
- політики, які голосують за зміну податків і державних витрат, віддають перевагу стимулюючій політиці, бо їхнє бажання – бути переобраними;
- стимулююча фіскальна політика має наслідком дефіцит бюджету.

4. Автоматичні стабілізатори

Серед численних переваг ринкової економіки, незважаючи на її природну нестабільність, слід назвати існування так званих автоматичних стабілізаторів. Це певні механізми самоорганізації і саморегулювання, що діють в ринковій економіці. Фактично вони починають працювати, коли в цьому виникає потреба, і діють саме в напрямку бажаних заходів відповідної фіскальної політики.

Одним з прикладів автоматичних стабілізаторів є прогресивна система оподаткування. Як відомо, подібна система поширена в більшості країн. Завдяки їй забезпечується зростання податків під час економічного підйому (оскільки зростають доходи населення) і їхнє зниження під час економічного спаду. Саме таким чином повинен діяти уряд в обох випадках. Чим значніша прогресія в оподаткуванні, тим суттєвіший вплив на обсяги національного виробництва воно здійснює.

Окрім системи прогресивного оподаткування, до автоматичних стабілізаторів зазвичай відносять виплати по безробіттю, непрямі податки, систему участі в прибутках тощо.

Наявність подібних стабілізуючих елементів ринкової економіки дала підставу деяким економістам наполягати на зменшенні втручання держави в економіку, особливо беручи до уваги проблеми проведення фіскальної політики і можливість некомпетентних дій уряду. Хоча важко погодитися з достатністю дії автоматичних стабілізаторів. Незважаючи на їхню значну роль, цієї дії найчастіше виявляється замало для стабілізації економіки (за деякими підрахунками, в США вони на третину зменшують амплітуду коливань). Але уряд, що проводить фіскальну політику, повинен у своїх розрахунках зважати і на їхню дію.

Економічна практика ХХ ст. дає можливість зробити висновок про необхідність зваженого підходу – врахування дії механізму саморегулювання і обережного дискреційного регулювання з боку уряду.

Серед основних елементів фіскальної політики, таким чином, можна назвати такі:

- зміну ставок податків (якщо замало дії автоматичних стабілізаторів);
- проведення суспільних робіт (такі роботи були поширені ще за часів Великої депресії: на думку Рузвельта, це сприяло зниженню безробіття; зараз економічні спади зазвичай не такі тривалі, тому перевага віддається зниженню податків і заходам грошово-кредитної політики);
- додаткові витрати на соціальні цілі (із врахуванням їхньої дії як автоматичних стабілізаторів регулюється обсяг виплат по безробіттю, пенсій, допомоги найбіднішим).

5. Бюджетний дефіцит. Державний борг

Важливою характеристикою економіки країни є стан її Держбюджету, який не в останню чергу залежить від поточної фази економічного циклу (під час спаду рухається в бік дефіциту, під час підйому – профіциту). У зв'язку з цим, окрім загального визначення дефіциту бюджету як перевищення видатків над доходами (фактичний дефіцит), слід розрізняти інші його види – структурний та циклічний.

Структурний дефіцит – це різниця між видатками держбюджету та тими доходами, які б мали місце в умовах повної зайнятості. Циклічний дефіцит являє собою різницю між фактичним та структурним дефіцитом.

Під час економічного спаду до структурного дефіциту додається циклічний. За умов перегріву економіки фактичний дефіцит (якщо він є) менше структурного, оскільки фактичний ВВП більше, ніж потенційно можливий. Структурний дефіцит виникає внаслідок проведення стимулюючої фіскальної політики (дискреційної), а циклічний – внаслідок дії автоматичних стабілізаторів.

Фактичний дефіцит бюджету ще має назву поточного. На відміну від нього, первинний дефіцит – це різниця між фактичним (поточним) дефіцитом та витратами на обслуговування державного боргу. Пригадайте, що державний борг – це сума бюджетних дефіцитів за весь час за відрахуванням профіцитів.

Як відомо, в економічній теорії поширені три точки зору на дефіцит бюджету:

- Стабільна економіка передбачає щорічне збалансування бюджету (хоча намагання врівноважити держбюджет може приводити не до стабілізації економіки, а навпаки – до поглиблення коливань економічного циклу). Саме на цьому підході базується секвестрування видатків (*expenditure sequestering*) – обмеження поточних бюджетних витрат обсягами поточних надходжень у бюджет.
- Збалансування бюджету слід здійснювати на циклічній основі, тобто можливий дефіцитний бюджет під час спаду і профіцитний під час підйому. Хоча можуть виникнути проблеми через розбіжність у часі означених фаз економічного циклу. Вперше цей підхід був застосований в 30-ті роки в Швеції, тому отримав назву “Шведського бюджету”.
- Потрібне збалансування економіки в цілому, а не лише фінансів (так звані “функціональні фінанси”). Ця точка зору є по суті кейнсіанською та доволі привабливою, але вона ставиться під сумнів за наявності великого держав-

ного боргу.

Після Великої депресії проблема бюджетного дефіциту не виглядала занадто серйозною, особливо на тлі проблем економічного спаду і надмірного безробіття. Дилема пріоритетів (за П.Семюелсоном) вирішувалася на користь пом'якшення рецесії. Через поширення кейнсіанських рецептів, впровадження заходів стимулюючої фіскальної політики дефіцит держбюджету став звичайним явищем у практиці країн з розвинутою ринковою економікою. За словами Дж.Бьюкенена, "узаконоування бюджетного дефіциту – найгірша спадщина Кейнса".

Але з часом нагромаджувався державний борг та перетворився з другорядної на першочергову макроекономічну проблему.

Дефіцит бюджету сьогодні можна вважати нормальним, якщо він відповідає рівню інфляції в країні. Припустимим є дефіцит на рівні 2-3% ВВП або навіть до 10% від суми доходів бюджету. Якщо дефіцит перевищує 20% від суми доходів, він вважається критичним. Умови входження до ЄС передбачають дефіцит бюджету не вище 3% ВВП.²⁴

Для оцінки зовнішньої заборгованості також використовують різні критерії. Порівнюють величину боргу, потреби його погашення і виплати відсотків з величиною ВВП.²⁵ Правильніше співвідносити темпи їхнього зростання – якщо ВВП зростає швидше, ніж державний борг, то проблема не занадто серйозна. Є сенс порівнювати обсяг державного боргу з обсягами експорту, від якого залежать потенційні можливості повернення кредитів. Межею безпеки вважається перевищення суми боргу в порівнянні з експортом в 2 рази, підвищеною безпеки – в 3 рази.

Зростання державного боргу залежить не в останню чергу від способу фінансування дефіциту бюджету. Відомі такі способи:

- емісійний (монетизація дефіциту за рахунок додаткової емісії грошей);

²⁴Зверніть увагу, що найвищі у світі державні витрати зберігаються саме в європейських країнах – Швеції, Данії, Франції, Австрії, Фінляндії. Втім, протягом останнього десятиріччя (1993-2003 рр.) в більшості розвинутих країн їхні обсяги зменшуються – в Швеції з 73% від ВВП до 59%, у Фінляндії з 64% до 51%.

²⁵Див.: Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроекономіка. Глобальний підход. – М., 1996. – С. 242. (Частка чистого державного боргу в ВВП (1960-1990).

- боргові: за рахунок позик у резидентів країни (внутрішній державний борг) та у нерезидентів (зовнішній державний борг).

Емісійний спосіб є найбільш інфляційним, хоча його легко здійснити, і він сприяє зростанню сукупного попиту. До того ж він практично не впливає на розмір державного боргу.

Боргові ж способи фінансування мають до нього безпосереднє відношення. Створюється хибне коло – дефіцит бюджету збільшує державний борг, а зростання державного боргу, в свою чергу, збільшує видатки бюджету на обслуговування боргу, тож і дефіцит бюджету.

Формування внутрішнього державного боргу за рахунок випуску державних цінних паперів не змінює масу грошей у країні, тому напевно не веде до інфляції. Але це справедливо лише для короткострокового періоду, в довгостроковому періоді цей засіб фінансування призводить до ще більшої інфляції, ніж емісійний.

Це переконливо доводить теорема Сарджента-Уолліса. Обслуговуючи зовнішній борг (виплачуючи відсотки по державних цінних паперах), держава будує своєрідну фінансову піраміду. Але, врешті-решт, доведеться вдаватися до емісійного фінансування.

Внутрішні позики сприяють зростанню рівня позичкового відсотка (і відповідно зниженню інвестиційної активності).

Формування зовнішнього державного боргу є найменш інфляційним засобом фінансування. Це позики у інших країн та міжнародних фінансових організацій. Але і він має недоліки, головним з яких є скорочення сукупного попиту через спрямування певних коштів на виплату боргу та сплату відсотків.

Самий державний борг має такі негативні наслідки:

Основні терміни

Теорема Хаавельмо	Haavelmo theorem
Дискреційна фіскальна політика	Discretionary fiscal policy
Стимулююча фіскальна політика	Expansionary fiscal policy
Стримуюча фіскальна політика	Contractionary fiscal policy
Затримка розпізнавання	Recognition lag
Автоматичні (вбудовані) стабілізатори	Automatic (built-in) stabilizers
Дефіцит бюджету	Budget deficit
Профіцит, позитивне сальдо бюджету	Budget surplus
Фактичний дефіцит	Actual deficit

Структурний дефіцит	Structural deficit
Циклічний дефіцит	Cyclical deficit
Щорічно збалансований бюджет	Annually balanced budget
Циклічно збалансований бюджет	Cyclically balanced budget
Функціональні фінанси	Functional finance
Секвестрування видатків	Expenditure sequestering
Державний борг	Public debt (PD)
Внутрішній державний борг	Internal debt
Зовнішній державний борг	External debt
Подвійний дефіцит	Twin-debts

Питання для самоконтролю

1. В період економічного спаду уряд проводить стимулюючу фіскальну політику. Як залежить ефективність цієї політики від рівня зайнятості (покажіть графічно)?
2. Якщо уряд хоче боротися із спадом за допомогою фіскальної політики, чи повинен він зменшувати податки тоді, коли з'явилися перші ознаки спаду, чи коли більшість переконана, що спад почався, чи коли про нього повідомлено офіційно?
3. Що, на думку кейнсіанців, сильніше впливає на економічну ситуацію при проведенні дискреційної фіскальної політики: зміна державних витрат чи податкові заходи? Чому?
4. Припустимо, що уряд хоче зменшити податки, щоб стимулювати економіку під час спаду. Чи має значення, які саме податки зменшувати: на доходи фізичних або юридичних осіб?
5. Якщо уряд зменшить витрати на будівництво і підтримання автомобільних шляхів на 5 млрд. дол. і одночасно збільшить на ту ж суму витрати на розвиток енергетики, то який вплив це матиме на рівень безробіття?
6. Чи існує зв'язок між бюджетним дефіцитом, обсягом готівкової грошової маси й інфляцією? Чи завжди вони взаємопов'язані?
7. Як відомо, економічна рівновага в СРСР забезпечувалася головним чином тим, що низький рівень споживання населення компенсувався високим рівнем державних інвестицій виробничого призначення. Оцініть це з позицій короткострокового і довгострокового періодів.

8. Обміркуйте можливості використання фіскальної політики як стабілізуючого чинника за умов різних концепцій бюджетної політики: а) для бюджетної політики, метою якої є обов'язкове щорічне балансування бюджету; б) для бюджетної політики, за умов якої бюджет балансується в ході економічного циклу; в) для бюджетної політики, метою якої є стабілізація економіки в цілому, а не виключно бюджету.
9. Проаналізуйте динаміку державних видатків по окремих країнах. (Див., наприклад: Сакс Дж., Ларрен Ф. Макроекономіка. Глобальний підхід. – М., 1996. – С. 226).
10. Інтернет-питання. Використовуючи інформацію Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua/>), оцініть фіскальну політику, що проводилася урядом України протягом останніх років, з точки зору відповідності теоретичній моделі.

Задачі

1. Фактичний рівень безробіття в країні 10%, природний – 6%. Обсяг потенційно можливого ВВП – 1800 млрд. тенге. Гранична схильність до споживання – 0,75. Яку політику має проводити уряд для стабілізації економіки? Розрахуйте, на яку величину потрібно змінити величину державних закупівель.
2. Рівень ВВП за умов повної зайнятості – 800 млрд. манатів. Фактична функція заощадження: $S = 0,25 Y - 60$, інвестиції дорівнюють 45 млрд. манатів, державні витрати – 80 млрд. манатів. Який виникає розрив за цих умов та чому він дорівнює?
3. Функція заощадження: $S = 0,2Y - 100$. Інвестиції дорівнюють 200 млрд. рупій, державні витрати – 150 млрд. рупій. Рівень ВВП за умов повної зайнятості – 2000 млрд. рупій. Який виникає розрив і чому він дорівнює?
4. Якщо уряд збільшує витрати на 50 млрд. крон, йому вдається збільшити ВВП на 200 млрд. Чому дорівнює гранична схильність до споживання?
5. Фактичний ВВП складає 2000 млн. ріалів, рівноважний ВВП – 2400 млн. ріалів. Гранична схильність до заощадження – 0,2. Які зміни в бюджетно-податковій політиці повинні відбутися, щоб економічна система опинилася в стані макроекономічної рівноваги?

6. Гранічна схильність до споживання дорівнює 0,8. Фактичний обсяг ВВП – 3220 млрд. вон. Намагаючись стабілізувати економіку, уряд збільшує державні закупівлі на 40 млрд. вон та зменшує податки на 20 млрд. вон. Визначте величину потенційно можливого ВВП.
7. Гранічна схильність до споживання – 0,8. Уряд планує збільшити державні витрати на 100 млрд. юанів, але при цьому не змінювати рівень рівноважного обсягу ВВП. Як цього досягти?
8. Функція споживання має вигляд $C = 35 + 0,75 DI$. Як зміниться рівноважний обсяг виробництва після введення податку на доходи приватних осіб у сумі 23 млрд. ескудо?
9. Функція споживання: $C = 70 + 0,75 DI$. Уряд вирішив здійснити закупівлі воєнної техніки на 15 млрд. лір за рахунок збільшення податків. На яку суму повинні зрости надходження до бюджету, щоб рівноважний обсяг виробництва залишився незмінним?
10. Споживання домогосподарств визначається функцією $C = 50 + 0,75 DI$, інвестиції дорівнюють 100 млрд. дол., витрати держави на купівлю благ – 90 млрд. дол., трансфертні виплати з бюджету – 40 млрд. дол., а ставка податку на доходи громадян – 20%. Визначити рівноважне значення обсягу національного виробництва та стан державного бюджету.
11. Модель економіки характеризується такими даними: автономне споживання становить 70 млрд. марок, гранична схильність до заощадження – 0,2, інвестиції – 120 млрд. марок, державні закупівлі товарів і послуг – 150 млрд. марок, трансфертні витрати – 85 млрд. марок, ставка податку – 25%. Визначте обсяг рівноважного виробництва та стан держбюджету в цих умовах. Які зміни відбудуться, якщо ставка податку буде знижена до 20%, обсяг державних закупівель зросте до 165 млрд. марок, а приватні інвестиції внаслідок зменшення ставки відсотка зростуть до 129 млрд. марок?
12. Податкові надходження до бюджету становлять 120 млрд. песо, обсяг державних закупівель – 450 млрд. песо, трансфертів – 80 млрд. песо. Якщо сукупний дефіцит держбюджету дорівнює 510 млрд. песо, то який обсяг витрат на обслуговування державного боргу?
13. Податкові надходження до бюджету можуть бути представлені як $T = 0,3Y$. А трансфертні платежі – як $Tr = 0,2Y$. Державні

закупівлі становлять 500 млрд. дирхамів. Державний борг у країні накопичений в обсязі 1000 млрд. дирхамів. Ставка відсотка – 12%. Фактичний ВВП, що створений в цих умовах, становить 4300 млрд. дирхамів, а потенційно можливий – 4500 млрд. дирхамів. Визначте: а) сальдо держбюджету; б) структурний дефіцит; в) циклічний дефіцит.

14. Модель економіки країни характеризують такі дані:

$$C = 100 + 0,8 DI; DI = Y - T; I = 60 + 0,1 Y; T = 250; G = 200.$$

- Складіть таблицю, де наведені для $1000 < Y < 2000$: податки, доход кінцевого використання, споживчі витрати, заощадження, інвестиції, державні витрати, сукупні витрати.
- Визначте рівноважний обсяг ВВП.
- Визначте новий рівноважний обсяг ВВП, якщо державні витрати збільшились до 300 (*ceteris paribus*).
- Визначте новий рівноважний обсяг ВВП, якщо податки збільшились до 300 (*ceteris paribus*).
- Визначте новий рівноважний обсяг ВВП, якщо одночасно податки збільшились до 300 та державні витрати збільшились до 300 (*ceteris paribus*).
- Припустимо, що рівень ВВП за умов повної зайнятості складає 1500. Який у цьому випадку виникає розрив між сукупними витратами і обсягом ВВП за умовами повної зайнятості? Розрахуйте обсяг цього розриву.
- Припустимо, що рівень ВВП за умовою повної зайнятості складає 1800. Який в цьому випадку виникає розрив між сукупними витратами і обсягом ВВП та чому він дорівнює?
- Яку податкову політику (за умовою незмінних інвестицій та державних витрат) слід проводити уряду для забезпечення повної зайнятості в економіці?

Макроекономіка в дзеркалі української статистики

1. Прокоментуйте динаміку і структуру державного боргу України.

Державний борг України *

Показники	Роки										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Зовнішній борг (млрд. дол.)	0,4	3,6	4,8	8,2	8,8	9,6	11,5	12,4	10,4	10,1	10,1
Внутрішній борг (млрд. дол.)	0,0	0,0	0,0	5,3	2,1	5,4	3,9	2,8	3,8	3,9	3,7
Разом (млрд. дол.)	0,4	3,6	4,8	13,5	10,9	15,0	15,4	15,2	14,2	14,0	13,8

* bank.gov.ua, ukrstat.ua

2. Прокоментуйте стан та структуру державного бюджету України.

Зведений бюджет України в 1996-2003 роках *

Показники	Роки							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Бюджет (млрд. грн.)								
Доходи	30,2	28,1	28,9	32,9	49,1	54,9	62,0	75,3
Видатки	34,2	34,3	31,2	34,8	48,1	55,5	60,3	75,8
Профіцит, дефіцит	-4,0	-6,2	-2,3	-1,9	1,0	-0,6	1,6	-0,5
У % до ВВП								
Доходи	37,0	30,1	28,2	25,2	28,9	26,9	27,4	28,5
Видатки	41,9	36,7	30,4	26,7	28,3	27,2	26,7	28,7
Профіцит, дефіцит	-4,9	-6,6	-2,2	-1,5	0,6	-0,3	0,7	-0,2

* Статистичний щорічник України за 2000 р. – К., 2001. – С. 30, 31; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 53, 54; Україна у цифрах у 2003 р.: Короткий статистичний довідник. – К., 2004. – С. 25, 26.

Дефіцит Державного бюджету та джерела його покриття *

(млн. грн.)

	1998	2000	2001	2002	2003
Дефіцит держбюджету	2113,7	-697,3	680,7	-1119,4	1043,1
Джерела фінансування дефіциту					
Внутрішнє фінансування	1262,0	-113,1	213,3	232,8	280,9

	1998	2000	2001	2002	2003
Зовнішнє фінансування	851,7	-584,2	467,4	-1352,2	762,2

* Статистичний щорічник України за 2002 р. – К., 2003. – С. 64; Статистичний щорічник України за 2003 р. – К., 2004. – С. 57.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Січень 2003 р., “Известия”). “33 футбольних поля, 13 жирафів та хмарочос в 130 поверхів – такі символи грандіозного пам’ятника, який має намір поставити собі за життя італійський прем’єр Сільвіо Берлусконі. Він нареши і знайшов місце, де зможуть зібратися всі 3,2 мільйона мешканців Рима. Це місце – Месинська протока, яка відділяє Апенинський півострів від Сицилії.

Саме над водами Месинської протоки підніметься нове диво світу – величезний міст, який з’єднає Сицилію з материком. Рішення про побудову гігантської споруди щойно прийняте у Римі. Побудова цього моста триватиме 6 років та обійдеться в 4,6 мільярда євро.

Ідея з’єднати острів з півостровом народилася давно. Ще в 1870 році інженер Карло Навоне запропонував проект тунелю, який мав протягнутися від острова до провінції Калабрія на кінці італійського чобота. Але жодний з наступних римських правителів так і не наважився на здійснення цієї ідеї. І лише безстрашний Берлусконі вирішив здійснити давню мрію італійців.

Все в цьому мості буде гігантським та рекордним, все буде найбільшим у світі. Довжина автомобільного та залізничного полотна складе 3890 метрів. Це більше, ніж у найвідоміших сучасних мостів: Золотих воріт у Сан-Франциско та моста над Босфором у Стамбулі. Площа автомобільної частини моста складе 200 тисяч квадратних метрів, що еквівалентно 33 футбольним полям. Висота його пілонів складе 382 метри. Це відповідає висоті хмарочоса в 130 поверхів. Над водою споруда підніметься на 65 метрів – це все одно, що поставити один на одного 13 жирафів.

Уряд вже об’явив, що будівництво цього величезного моста дозволить створити додатково 45 тисяч робочих місць. Передбачається, що фінансування буде забезпечене за рахунок приватних капіталів. За оцінками експертів, міст зможе дуже швидко окупитися. Вже відома навіть плата за проїзд по ньому: 10 або 15 євро з машини. Вважається, що кожну годину по мосту буде проїжджати до 9000 авто та 200 потягів щоденно.

Правда, рекордні цифри не переконали італійських екологів. Як і всі ліві, вони взагалі схильні піддавати сумніву та критиці будь-які дії Берлусконі. Президент асоціації італійських екологів Ернесто Релачі заявив: “Питання полягає в тім, чи є побудова такого моста пріоритетом для Сицилії. Я так не вважаю. Усупереч тому, що заявляє влада, фінансування проекту буде в основному здійснюватися за рахунок суспільних фондів. Без чіткої перспективи самоокупності. Банки не підуть на вкладення грошей у цей проект”.

І все ж таки побудова моста почнеться вже у 2005 році. Окупиться вона чи ні – питання залишається відкритим. І все ж одну проблему Берлусконі вже вирішив. Пам’ятник собі на вічні часи він встановить. Щоправда, пам’ятник цей недешево обійдеться італійському платнику податків”.